

Rikosasian käsitteleminen päätösvaltaa vailla olevassa käräjäoikeuden kokoonpanossa ym.

ASIA

Vaasan hovioikeuden presidentti on 1.11.2022 päivätyllä tuomioistuinlain 3 luvun 2 §:n 2 momentin mukaisella ilmoituksellaan saattanut oikeuskanslerin tietoon Pohjanmaan käräjäoikeuden käräjätuomarin menettelyn törkeää huumausainerikosta ym. koskevan asian käsittelyssä. Ilmoituksen mukaan hovioikeudessa oli käräjäoikeuden tuomiosta tehdyn valituksen käsittelyn yhteydessä havaittu, että käräjäoikeus oli joulukuussa 2021 toimittanut rikosasiassa pääkäsittelyn ilman lautamiehiä ja ottanut tuossa pääkäsittelyssä vastaan törkeitä huumausainerikoksia koskevan kirjallisen todistelun sekä kuullut vastaajia todistelutarkoituksessa.

Pääkäsittelyä oli kyseisten rikosten vastaajien osalta jatkettu helmikuussa 2022 lautamieskokoonpanossa, jolloin vastaajat eivät olleet olleet henkilökohtaisesti läsnä. Vastaajia oli tuolloin edustanut puolustaja. Mainituksessa pääkäsittelyssä ei ollut otettu vastaan todistelua, vaan käsittelyn yhteydessä oli viitattu joulukuussa 2021 pidetyssä pääkäsittelyssä esitettyyn todisteluun. Käräjäoikeus oli ratkaissut asian myöhemmin helmikuussa 2022 antamallaan tuomiolla.

Hovioikeus oli valitusasian käsittelyn yhteydessä varannut syyttäjälle, vastaajille sekä asian ratkaisuun käräjätuomarille tilaisuuden lausua käräjäoikeuden menettelyn oikeellisuudesta. Hovioikeus totesi syyskuussa 2022 antamassaan päätöksessä, että käräjäoikeuden menettely oli ollut virheellistä, ja palautti asian käräjäoikeuteen uudelleen käsiteltäväksi. Hovioikeus totesi, että käräjäoikeus ei ollut joulukuussa 2021 järjestetyssä pääkäsittelyssä päätösvaltainen, joten pääkäsittelyä ei olisi saanut törkeitä huumausainerikoksia koskevilta osin aloittaa. Pääkäsittely

oli järjestetty ilman lautamiehiä ja kaksi käsittelyn kohteena olleista rikoksista oli koskenut törkeää huumausainerikosta, mistä on säädetty ankarampi rangaistus kuin neljä vuotta vankeutta.

Vastaajien olisi hovioikeuden mukaan lisäksi tullut olla henkilökohtaisesti läsnä käräjäoikeuden pääkäsittelyssä helmikuussa 2022. Edelleen hovioikeus totesi, että käräjäoikeuden tuomio oli hovioikeuden päätöksestä tarkemmin ilmenevin perustein virheellisesti perustettu todisteluun, jota ei ollut esitetty välittömästi käräjäoikeuden päätösvaltaiselle kokoonpanolle.

Päätöksensä mukaan hovioikeus havaitsi mainitut oikeudenkäyntivirheet vasta käräjäoikeuden pöytäkirjasta, koska käräjäoikeuden tuomioon merkitty kokoonpano oli ollut päätösvaltainen eivätkä asianosaiset olleet muutoksenhaun yhteydessä tuoneet esille näitä virheitä. Hovioikeudesta saadun tiedon mukaan sen päätös on jäänyt lainvoimaiseksi.

SELVITYS

Pohjanmaan käräjäoikeuden kärjätuomari on antanut menettelystään pyytämäni selvityksen ja käräjäoikeuden tapahtuma-aikainen laamanni lausuntonsa. Kärjätuomari on liittänyt selvitykseensä hovioikeuden ilmoittamassa asiassa vastaajien puolustajana toimineelta asianajajalta hankkimansa lausuman.

Kärjätuomari on myöntänyt virheen tapahtuneen siinä, että pääkäsittely aloitettiin ilman lautamiehiä. Kärjätuomarin mukaan lautamiehiä ei ollut epähuomiossa kutsuttu pääkäsittelyyn eikä kukaan huomannut tätä puutetta, vaikka istuntosalissa oli ollut kolme lakimiestä. Hän on kertonut havahtuneensa asiaan vasta siinä vaiheessa, kun juttu oli käsitelty melkein kokonaan. Hän oli päättänyt kertomansa mukaan käsitellä asian loppuun saakka mutta pitää kahden vastaajan osalta pääkäsittelyn uudestaan lautamieskokoonpanossa.

Kärjätuomari on kertonut, että asian käsittelyä jatkettiin helmikuussa 2022 järjestetyssä pääkäsittelyssä lautamieskokoonpanossa. Hän on todennut havainneensa vasta selvityspyyntöni liitteenä olleesta helmikuun 2022 pääkäsittelyn pöytäkirjasta, että sen mukaan todistelu oli otettu vastaan joulukuun 2021 pääkäsittelyssä sen istunnon pöytäkirjan mukaisesti, syyttäjä oli uudistanut vaatimuksensa ja puolustaja oli uudistanut vastaajien vastaukset. Mainitusta saa kärjätuomarin mukaan helposti käsityksen, että helmikuun 2022 pääkäsittelyssä ei olisi tehty juuri mitään.

Kärjätuomari on kuitenkin tuonut esiin, että helmikuun 2022 pääkäsittelyssä syyttäjä oli lukenut haastehakemuksen siltä osin kuin se koski kerrottuja kahta vastaajaa. Vastaajien puolustaja oli vastannut syytteisiin uudestaan kokonaisuudessaan. Asiaesittelyn jälkeen kirjallinen todistelu oli otettu vastaan kokonaisuudessaan uudestaan. Tällöin henkilötodisteluna oli kuultu ainoas-

taan mainittuja kahta vastaajaa. Kun heitä oli jo kuultu joulukuun 2021 pääkäsitelyssä, helmikuussa 2022 tämä henkilötodistelu oli otettu kärjätuomarin mukaan vastaan uudestaan siten, että syyttäjällä oli lukenut muistiinpanoistaan sen, mitä vastaajat olivat aiemmin kertoneet.

Asia oli kärjätuomarin mukaan näin ollen käsitelty helmikuussa 2022 käytännössä kokonaan uudestaan. Kärjätuomarin mielestä tällä menettelyllä oli toteutettu vastaajien henkilökohtainen kuuleminen ja päätösvaltainen kokoonpano oli ottanut vastaan todistelun.

Kärjäoikeuden aiempi laamanni on antanut asiasta lausuntonsa. Hän on yhtynyt hovioikeuden käsitykseen, ettei kärjätuomarin noudattama menettely tilanteen paikkaamisyrityksistä huolimatta täyttänyt laillisen oikeudenkäynnin vaatimuksia. Tämä koskee laamannin mukaan eritoten vaatimusta todistelun esittämisestä pääkäsitelyssä suullisesti, keskitetysti ja välittömästi.

Laamanni ei sen sijaan ole pitänyt yhtä moitittavana virheenä sitä, etteivät vastaajat olleet jatkokäsittelyssä henkilökohtaisesti läsnä, kun heidät oli jo kuultu syytteistä heidän ollessa henkilökohtaisesti paikalla. Hän on todennut, että viimeksi mainittu virhe tietyllä tavalla sisältyy muuhun menettelylliseen virheellisyyteen.

Laamanni on todennut pitävänsä tapausta varsin vakavana ja ilmoittanut jättävänsä mahdolliset toimenpiteet oikeuskanslerin harkintaan.

RATKAISU

Asiaa koskevasta sääntelystä

Rikoslain 50 luvun 2 §:n mukaan törkeästä huumausainerikoksesta tuomitaan vankeuteen vähintään yhdeksi ja enintään kymmeneksi vuodeksi.

Oikeudenkäymiskaaren 2 luvun 1 §:n 1 momentin mukaan kärjäoikeus on päätösvaltainen rikosasiassa, kun tuomioistuimessa on puheenjohtaja ja kaksi lautamiestä. Saman luvun 6 §:n mukaan kärjäoikeus on päätösvaltainen myös, jos siinä on yksin puheenjohtaja, jos mistään syytteessä tarkoitettua yksittäisestä rikoksesta ei syytteessä mainittujen seikkojen vallitessa tehtynä ole säädetty ankarampaa rangaistusta kuin vankeutta enintään neljä vuotta.

Oikeudenkäynnistä rikosasioissa (ROL) 6 luvun 7 §:n 1 momentin 5 kohdasta käy ilmi, että todisteet tulee ottaa vastaan rikosasian pääkäsitelyssä. Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 56 §:ssä säädetään poikkeuksellisista tilanteista eli todistelumenettelystä pääkäsitelyn ulkopuolella. Käsillä olevassa tapauksessa ei ole ollut kyse mistään viimeksi mainitussa säännöksessä tarkoitettua tilanteesta.

Todistelumenettelyn välittömyyttä turvaa myös ROL 11 luvun 2 §:n 1 momentti, jonka mukaan rikosasian tuomiossa saadaan ottaa huomioon vain se oikeudenkäyntiaineisto, joka on esitetty pääkäsittelyssä.

Todistelun vastaanottaminen keskitetysti pääkäsittelyssä perustuu siihen, että tuomioistuimella on parhaat mahdollisuudet arvioida eri todisteiden merkitystä silloin, kun todistelu otetaan vastaan välittömästi ja yhtäjaksoisessa menettelyssä ([HE 82/1995 vp](#), s. 80-81).

ROL 6 luvun 2 §:n 6 kohdan mukaan pääkäsittelyä ei saa aloittaa ja se on peruutettava sekä sille on määrättävä uusi käsittelypäivä, jos asian ottamiselle lopullisesti käsiteltäväksi on muu este.

ROL 8 luvun 3 §:n (423/2018) 3 momentissa säädetään muun ohella, että vastaajan on oltava henkilökohtaisesti läsnä kärjäoikeuden pääkäsittelyssä, jos häntä syytetään rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi vuotta vankeutta. Tuomioistuin voi kuitenkin päättää, ettei momentissa tarkoitetun vastaajan tarvitse olla läsnä koko pääkäsittelyn ajan.

Arviointi

Hankitusta selvityksestä ilmenee, että Pohjanmaan kärjäoikeus käsitteli vuodenvaihteessa 2021-2022 rikosasiaa, jossa oli kuusi vastaajaa ja yli 20 syytekohtaa. Asiassa järjestettiin joulukuussa 2021 pääkäsittely yhden tuomarin kokoonpanossa kärjätuomarin puheenjohtolla. Pääkäsittelyä koskevaan pöytäkirjaan kirjattiin, että kahden vastaajan osalta käsittelyä lykättiin "lautakunnan puuttumisen vuoksi" helmikuulle 2022, jolloin vastaajien ei tarvinnut saapua paikalle henkilökohtaisesti.

Asiakokonaisuuden kahdessa syytekohtassa oli kyse epäilystä törkeästä huumausainerikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on kymmenen vuotta vankeutta. Selvää näin ollen on, että kärjäoikeus ei ollut yhden tuomarin kokoonpanossa päätösvaltainen käsittelemään kyseisiä syytekohtia joulukuussa 2021 järjestetyssä pääkäsittelyssä.

Kärjätuomari on myöntänyt tapahtuneen virheen. Hän on kertonut havahtuneensa kokoonpanon puutteeseen istunnon loppuvaiheessa ja päättäneensä pitää mainittujen kahden vastaajan osalta pääkäsittelyn uudestaan lautamieskokoonpanossa. Kyseisessä ensimmäisessä pääkäsittelyssä kuitenkin muun ohella oli otettu vastaan törkeitä huumausainerikoksia koskenut kirjallinen todistelu ja kuultu mainittuja kahta vastaajaa todistelutarkoituksessa.

Tuomioistuimen kokoonpanon päätösvaltaisuus on rikosasioissa ehdoton prosessinedellytys, joten tuomioistuimen tulee ottaa kokoonpanon laillisuus huomioon oma-aloitteisesti. Asian käsitteleminen päätösvaltaa vailla olevassa kokoonpanossa on perustavaa laatua oleva menettelyvirhe, joka kohdistuu tuomiovallan käytön ydinalueelle. Tällainen virhe on siten periaatteellisesti vakava, vaikkakin virhe on tapauksessa ollut korjattavissa hovioikeuden palautettua asian käsittelyn kärjäoikeuteen.

Kärjätuomari on todennut selvityksessään, että hänen mielestään asia käsiteltiin käytännössä kokonaan uudestaan helmikuussa 2022 järjestetyssä pääkäsittelyssä. Kärjätuomarin mielestä mainitussa pääkäsittelyssä järjestetyllä menettelyllä toteutettiin vastaajien henkilökohtainen kuuleminen ja päätösvaltainen kokoonpano otti vastaan todistelun.

Kärjätuomarin mainitut selvityksessään esittämät seikat eivät kuitenkaan anna minulle aihetta arvioida asiaa toisin kuin hovioikeus. Hovioikeus totesi päätöksessään, että joulukuussa 2021 järjestetyssä pääkäsittelyssä kärjäoikeus ei ollut päätösvaltainen käsittelemään törkeitä huumausainerikoksia, joten pääkäsittelyä ei olisi tuolloin saanut näiltä osin aloittaa. Pääkäsittely olisi mainituilta osin tullut peruuttaa ja määrätä sille uusi käsittelypäivä. Kärjäoikeuden tuomio oli hovioikeuden toteamin perustein virheellisesti perustettu todisteluun, jota ei ollut esitetty välittömästi kärjäoikeuden päätösvaltaiselle kokoonpanolle. Todistelun välittömyys ei toteutunut helmikuussa 2022 järjestetyn pääkäsittelyn kokoonpanoon kuuluneiden kahden lautamiehen osalta, kun vastaajia ei tuolloin enää kuultu henkilökohtaisesti.

Sillä seikalla, että henkilötodistelu oli kärjätuomarin mukaan otettu helmikuussa 2022 lautamiesten läsnä ollessa vastaan uudestaan siten, että syyttäjät oli lukenut muistiinpanoistaan, mitä vastaajat olivat joulukuussa 2021 kertoneet, ja vastaajien puolustaja oli helmikuussa 2022 ollut istunnossa paikalla, ei nähdäkseni ole asian arvioinnissa oikeudellista merkitystä. Säännösten tarkoituksena on nimenomaisesti taata se, että todistelu esitetään pääkäsittelyssä suullisesti, keskitetysti ja välittömästi tuomioistuimen päätösvaltaiselle ratkaisukokoonpanolle.

Hovioikeus on päätöksessään todennut ottaen huomioon sen, että törkeästä huumausainerikoksesta säädetty ankarin rangaistus on kymmenen vuotta vankeutta, että vastaajien olisi lisäksi tullut olla henkilökohtaisesti läsnä kärjäoikeuden pääkäsittelyssä helmikuussa 2022.

ROL 8 luvun 3 §:n 3 momentin mukaisena pääsääntönä on, että vastaajan on oltava henkilökohtaisesti läsnä kärjäoikeuden pääkäsittelyssä, jos häntä syytetään rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi vuotta vankeutta. Tuomioistuin voi kuitenkin päättää, ettei momentissa tarkoitetun vastaajan tarvitse olla läsnä koko pääkäsittelyn ajan. Säännöksen esitöiden mukaan tuomioistuin voisi esimerkiksi päättää, että vastaajan olisi oltava paikalla syytettä ensimmäistä kertaa käsiteltäessä, jolloin vastaajaa kuultaisiin asian selvittämiseksi, mutta myöhemmissä istunnoissa vastaajaa voisi edustaa asiamies. ([HE 200/2017 vp](#) s. 47).

Yhdyn hovioikeuden näkemykseen, että vastaajien olisi tullut olla henkilökohtaisesti läsnä kärjäoikeuden pääkäsittelyssä helmikuussa 2022. Vastaajat olivat olleet paikalla syytettä ensimmäistä kertaa käsiteltäessä joulukuussa 2021, jolloin heitä oli kuultu henkilökohtaisesti asian selvittämiseksi, ja helmikuussa 2022 heitä edusti pääkäsittelyssä puolustaja. Kuten jo edellä on ilmennyt, ensimmäisessä pääkäsittelyssä kärjäoikeus ei kuitenkaan ollut päätösvaltainen ja todistelua ei myöhemmässä pääkäsittelyssä esitetty suullisesti, keskitetysti ja välittömästi tuomioistuimen päätösvaltaiselle ratkaisukokoonpanolle. Olen asiasta lausuntonsa antaneen laamannin kanssa sinänsä samaa mieltä siitä, että tämä vastaajien läsnäoloa koskeva menettelyvirhe sisältyy tietyllä tavalla tapauksen muuhun menettelylliseen virheellisyyteen.

Kärjäjätuomarin asiassa tekemät menettelyvirheet ovat olleet omiaan aiheuttamaan lisäkustannuksia ja vaivaa sekä pidentämään asian käsittelyyn kulunutta aikaa hovioikeuden jouduttua palauttamaan asian kärjäoikeuden käsiteltäväksi. Kärjäjätuomarin selvityksensä liitteenä toimittaman vastaajien puolustajan lausuman mukaan vastaajat eivät olleet missään käsittelyvaiheessa kokeneet oikeusturvansa vaarantuneen asiassa eikä heillä jutun palauttamisesta huolimatta ole ollut mitään moitittavaa kärjäoikeuden menettelyyn asiassa. Kärjäjätuomarin virheet ovat mainitusta huolimatta nähdäkseni kuitenkin luonteeltaan sellaisia, että ne ovat omiaan varsin vakavasti heikentämään luottamusta lainkäyttötoiminnan asianmukaisuuteen ja vaarantamaan asianosaisten oikeusturvaa.

Toimenpiteet

Valtioneuvoston oikeuskanslerista annetun lain 6 §:n 1 momentin mukaan, jos virkamies, julkisyhteisön työntekijä tai muu henkilö julkista tehtävää hoitaessaan on menetellyt lainvastaisesti tai jättänyt velvollisuutensa täyttämättä, oikeuskansleri voi antaa asianomaiselle huomautuksen vastaisen varalle, mikäli hän ei harkitse olevan tarvetta syytteen nostamiseen.

Annan mainitun lainkohdan nojalla kärjäjätuomarille huomautuksen hänen edellä kerrotusta virheellisestä menettelystä rikosasian käsittelyssä.

Lähetän päätökseni tiedoksi Vaasan hovioikeudelle ja Pohjanmaan kärjäoikeudelle.

Tämä asiakirja on allekirjoitettu sähköisesti.

Apulaisoikeuskanslerin sijainen

Petri Martikainen

Osastopäällikkö
Esittelijäneuvos

Markus Löfman